

АНАЛІЗ ПОТОЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ РІПАКУ В УКРАЇНІ

Куць Т.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано основні показники поточної кон'юнктури ринку ріпаку в Україні в контексті світового ринку. Проведені дослідження свідчать, що вітчизняний ринок практично збалансований. Основними статтями балансу ринкового попиту та пропозиції ріпаку виступають виробництво та експорт. Виробництво ріпаку в Україні унаслідок розширення зібраних площ в 2013/14 МР складало 2351,7 тис. тонн, що на 96 % більше ніж в 2012/13 МР. В 2014/15 МР в Україні нами прогнозується виробництво в розмірі 2,2 млн тонн. У структурі виробників за категорією виробника та регіональному розміщенню значних змін не прогнозується. В 2013/14 МР експорт насіння ріпаку в Україні склав 2242,8 тис. тонн, або на 77 % більше ніж у минулому році відповідно до зростання загального виробництва культури. Ріпак експортували переважно в європейські країни – 76,3 % експорту. На 2014/15 МР передбачається скорочення експорту в Україні на 4 % до 2120 тис. тонн за рахунок скорочення внутрішньої пропозиції.

Ключові слова: ринок, попит, пропозиція, кон'юнктура, ціна, ріпак.

Постановка проблеми. Ріпак – перспективна олійна культура на світовому і вітчизняному ринках внаслідок її використання як сировини для отримання харчових, технічних олій та високобілкових кормів. Нині ріпак набув особливого значення у результаті його переробки на біодизель, використання якого розглядається як один із засобів диверсифікації джерел енергії і зниження залежності України від імпортованих енергоресурсів.

Аналіз поточної інформації щодо тенденцій розвитку ринку ріпаку та основних показників його кон'юнктури надає аграрним товаровиробникам можливість обґрунтувати і здійснювати ефективну господарську та комерційну діяльність.

У 2013/14 МР світова площа посіву ріпаку складала 36,2 млн га. Світове виробництво даної культури протягом 2003/04 – 2013/14 МР зросло в на 80% і складало 71,1 млн тонн, виробництво ріпакової олії і шроту збільшились на 84% і 77,9% та відповідно дорівнювало – 26 та 38,7 млн тонн. Основними світовими виробниками ріпаку були країни ЄС з урожаєм 21,1 млн тонн (або 30% загального світового виробництва), Канада – 17,9 млн тонн (25%), Китай – 14,5 млн тонн (20%), Індія – 7,3 млн тонн (10%).

На 2014/15 МР світове виробництво насіння ріпаку очікується в обсязі 71,8 млн тонн, що на 1% більше його обсягу в попередньому сезоні, світове виробництво ріпакової олії та шроту збільшиться на 3% і буде близько 26,7 та 39,5 млн тонн.

Завдяки наявності оптимальних природно-кліматичних умов, розвиненій транспортній інфраструктурі, а також відсутності обмежень експорту насіння ріпаку, протягом останнього десятиріччя Україна змогла увійти до складу основних виробни-

ків та експортерів ріпаку у світі. Під вирощуванням ріпаку в країні використовується близько 3 % ріллі. Тому, нині особливо актуальним є дослідження кон'юнктури вітчизняного ринку ріпаку, враховуючи тенденції світового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні підходи та практичні аспекти здійснення аналізу кон'юнктури ринку аграрної продукції, і зокрема ріпаку, висвітлено у працях вітчизняних науковців, зокрема Т.Г. Дудара [1], П.Т. Саблука [2], В.К. Савчука [3], А.В. Фаїзова [1], О.М. Шпичака [4] та ін. Проте, враховуючи динамічний розвиток аграрних ринків, актуальність дослідження показників їх кон'юнктури залишається.

Головною метою статті є аналіз показників кон'юнктури ринку ріпаку в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні спостерігаються певні коливання обсягів виробництва культури. Протягом 2000-х років рівні валового збору культури стрімко зростали і у 2008/09 МР було досягнуто максимуму – 2872,8 тис. тонн. Починаючи з 2009 р. в галузі прослідковувалася тенденція до падіння всіх виробничих показників. В 2012/13 МР зібрана площа склала 547 тис. га, що на 34% менше ніж було зібрано у 2011 р. Це обумовлено скороченням посівних площ та несприятливими природно-кліматичними умовами, які в свою чергу не дозволили зібрати врожай з даних площ. Відповідно в 2012/13 МР відбулося зменшення обсягів виробництва насіння ріпаку (озимого та ярого) на 16%, що склало 1,2 млн тонн (при середній урожайності ріпаку в 2012 р. 22 ц/га). (табл. 1).

У 2013 р. валовий збір ріпаку в сільськогосподарських підприємствах України становив 2351,7 тис. тонн, що майже в 2 рази більше, ніж у 2012 р. Даний

Таблиця 1

Виробництво насіння ріпаку (озимого та ярого) в Україні по всіх категоріям господарств

Показник	2011/12 МР	2012/13 МР	2013/14 МР	2014/15 МР (попередні дані)	2014/15 МР до 2011/12 МР, %
Посівні площі ріпаку, тис. га	870	566	1017	875,3	100,6
Зібрана площа, тис. га	832,8	547	996,1	865	103,9
у т.ч. озимий	760,7	459,4	950,7	-	-
ярий	72,1	87,6	45,4	-	-
Урожайність, ц/га	17,3	22,0	23,6	25,9	149,8
у т.ч. озимий	17,4	23,3	24,0	-	-
ярий	15,6	15,3	15,1	-	-
Валовий збір, тис. т	1437,4	1204,4	2351,7	2237	155,7
у т.ч. озимий	1325,4	1070,5	2283,3	-	-
ярий	112,0	133,9	68,4	-	-

рівень урожаю обумовлений розширенням площ на 80% до 1017 тис.га та незначним ростом рівня урожайності на 8% до 23,6 ц/га (до рівня 2012 р.). В Україні товаровиробники надають перевагу вирощуванню озимого ріпаку – його частка у загальній зібраній площі культури у 2013 р. складала 96% (або 950,7 тис.га). Зібрані площі під яром ріпаком в 2013 р. були на рівні 45,4 тис. га, що визначає його валове виробництво лише 68,4 тис. тонн.

Посівні площі ріпаку під урожаєм 2014 р. становили близько 875,3 тис. га. Неприятливі погодні умови загальмували проведення осінніх польових робіт і негативно вплинули на стан посівів озимого ріпаку. Відповідно в 2014/15 МР передбачається зменшення обсягів виробництва насіння ріпаку (озимого та ярого) на 5% до 2,2, млн. т. (при середній урожайності ріпаку в 2014 р. 25,9 ц/га). Хоча в Україні спостерігається тенденція поступового росту урожайності ріпаку, фактичний її рівень у переважній більшості господарств значно нижчий від потенційно можливого (30 ц/га). Основними чинниками, що стримували підвищення врожайності є низький рівень матеріально-технічного забезпечення та недотримання технології вирощування, особливо збирання.

Отже, протягом останніх років в Україні спостерігаються певні коливання обсягів виробництва культури, їх зростання відбувається за рахунок розширення площ посіву, урожайність в основному залежить від природно-кліматичних умов, тобто нарощування обсягів йде екстенсивним шляхом.

У структурі виробників ріпаку значних змін не спостерігається. Його вирощують в основному сільськогосподарські підприємства, де посівні площі склали 98%.

Хоча ріпак вирощують в усіх областях України, сільськогосподарські підприємства західних та центрально-південних областей мають більш сприятливі природно-кліматичні умови для цього. Крім того, технологічний рівень виробництва даних регіонів вищий, що і обумовило вищу врожайність культури. До десятки лідерів з вирощування ріпаку можна віднести господарства Вінницької, Дніпропетровської, Київської Кіровоградської, Львівської, Одеської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької та Черкаської областей, які зібрали 1607 тис.т ріпаку, що складає 69% від його валового збору.

Світовий імпорт в 2013/14 МР складав 14,9 млн тонн насіння ріпаку, біля 3,7 млн тонн ріпакової олії та 5,9 млн тонн шроту. Це обумовлено значним попитом на ріпак з боку провідних країн світу, в першу чергу країн ЄС, Японії, Китаю, які є головними країнами-імпортерами насіння ріпаку у світі.

В 2014/15 МР внаслідок несуттєвого розширення світового виробництва прогнозується тенденція зменшення обсягу імпорту насіння на 12%, який

буде складати 13,2 млн тонн. Обсяг світового імпорту ріпакової олії в 2014/15 МР прогнозується на рівні 4,2 млн тонн та ріпакового шроту – 5,5 млн тонн.

За аналізований період обсяги імпорту ріпаку в Україну залишаються сталими, вони визначаються постачанням насінневого матеріалу озимого ріпаку (сорти та гібриди іноземної селекції) переважно з Німеччини – 1558 т або 64% імпорту, з Франції – 503 т або 21%, з Угорщини – 202 т або 8%. На інші країни (Іспанія, Хорватія) приходить решта імпортичних постачань насіння ріпаку (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги та середня ціна імпорту ріпаку в Україну у 2013/14 МР (в розрізі країн)

Країна	Обсяг, т	Питома вага, %
Всього	2423,2	100
В т.ч.: Німеччина	1558,1	64
Франція	503,3	21
Угорщина	202,5	8
Інші країни	159,3	7

В Україні в 2013/14 МР імпорт ріпаку складав 2,4 тис. тонн, або на 4 % менше в порівнянні з попереднім періодом. Загальна вартість імпорту насіння ріпаку в 2013/14 МР складала 31073,48 тис.дол. США при середній ціні – 12,9 тис. дол. США/т.

На 2014/15 МР ми прогнозуємо, що збережеться тенденція зменшення обсягу імпорту на 8% до 2,2 тис. тонн. Ціни на імпортичний ріпак будуть на рівні попереднього року – до 13 тис. дол. США/т.

Загальна пропозиція насіння ріпаку на ринку в Україні складається із початкових запасів, які в 2013/14 МР склали 10,9 тис. тонн, з виробництва ріпаку в Україні у розмірі 2351,7 тис. тонн, імпорту – 2,4 тис. тонн, та дорівнює 2365 тис. тонн, або на 83% більше від обсягу загальної пропозиції 2012/13 МР (табл. 3).

Враховуючи динаміку виробництва насіння ріпаку, загальна пропозиція в Україні в 2014/15 МР зменшиться на 4,3% і буде на рівні 2261,4 тис. тонн.

Поточний попит на використання ріпакової олії для виробництва біодизелю розширив потенціал світових, в першу чергу європейських насінневих ринків ріпаку та ріпакової олії. Починаючи з 2005 р. нехарчове використання ріпакової олії стало важливішим за харчове. Протягом останніх 10 років світовий попит на культуру зріс на 53,1%. Традиційними споживачами ріпаку виступають країни, які займають перші місця з виробництва даної культури: Європа, Китай, Канада, Індія та Японія. При цьому, в країнах ЄС ріпак використовують для виробництва біодизеля з ріпакової олії, а в Китаї, Індії та Японії ріпакову олію використовують в більшій мірі для харчування.

Таблиця 3

Баланс ринкового попиту та пропозиції ріпаку в Україні, тис. тонн

Стаття балансу	Маркетинговий рік				
	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15 (попереднє)	2015/16 (прогноз)
Загальна пропозиція	1507,5	1293,4	2365,0	2261,4	2333,6
Запаси на початок року	67	86,5	10,9	22,2	31,4
Виробництво	1438	1204,4	2351,7	2237	2300
Імпорт	2,5	2,5	2,4	2,2	2,2
Загальний попит	1421	1282,5	2342,8	2230	2311,3
Внутрішній попит	141	14,5	100	110	110
Експорт	1280	1268	2242,8	2120	2201,3
Запаси на кінець року	86,5	10,9	22,2	31,4	22,3

Стрімке нарощування обсягів виробництва ріпаку в Україні відбулося саме під впливом значного попиту зовнішнього ринку. І хоча функціонування стабільного ринку сировини створює передумови для збільшення обсягів переробки і споживання, вітчизняна продукція ріпаківництва залишається експортноорієнтовною.

Внутрішнє споживання насіння ріпаку незначне. За нашими оцінками внутрішній попит на ринку насіння ріпаку в Україні в 2013/14 МР склав 100 тис. тонн, з яких біля 10 тис. тонн господарства залишили у себе в якості насінневого матеріалу. Ріпак в Україні тривалий час переробляти було невигідно через дисбаланс цін на сировину на внутрішньому ринку і на олію – на експортному. Практично весь урожай ріпаку реалізувався на зовнішніх ринках, чому сприяють відсутність експортних обмежень в Україні та стабільний попит з боку країн Європи, незважаючи на стагнацію біопаливної галузі.

У 2014/15 МР ми прогнозуємо внутрішній попит на рівні 110 тис. тонн. Збільшення внутрішнього попиту в Україні у перспективі можливо завдяки розвитку виробництва біодизеля. Однак, нині вітчизняне виробництво біодизеля в промислових масштабах відсутнє через високу вартість сировини. Крім того, основними перепонами для ефективно організації його виробництва залишаються відсутність власних коштів і фінансових стимулів для реалізації проектів з біодизельного виробництва та висока вартість банківського кредитування; певні технологічні і інформаційні бар'єри; слабка інфраструктура для здійснення операцій з біомасою; тощо.

Світовий експорт насіння ріпаку в 2013/14 МР складав 15,1 млн тонн, 3,8 млн тонн ріпакової олії та 6 млн тонн шроту. Головними світовими експортерами є Канада (61% світової торгівлі) та Австралія (10%). Світовий експорт ріпаку в 2014/15 МР прогнозується на рівні 13,7 млн тонн, ріпакової олії – 4,2 млн тонн та шроту – 5,7 млн тонн.

В 2013/14 МР експорт насіння ріпаку в Україні склав 2242,8 тис. тонн, або на 77% більше ніж у минулому році відповідно до зростання загального виробництва культури. Ріпак експортували переважно в європейські країни – 76,3% експорту. Серед них Франція – 510 тис. тонн або 22,8%, Нідерланди – 377,3 тис. тонн або 16,9%, Бельгія – 273,4 тис. тонн або 12,8%, Німеччина – 123,7 тис. тонн або 5,6% (табл. 4).

Таблиця 4
Обсяги та середня ціна експорту ріпаку з України у 2013/14 МР МР (в розрізі країн)

Країна	Обсяг, тис.т	Питома вага, %
Всього, в т.ч.	2242,8	100
Франція	510,0	22,8
Нідерланди	377,3	16,9
Бельгія	273,4	12,8
Німеччина	123,7	5,6
Інші країни	958,4	42,8

Ми прогнозуємо в 2014/15 МР скорочення експорту в Україні на 4% до 2120 тис. тонн за рахунок скорочення внутрішньої пропозиції.

Загальна вартість експорту ріпаку в 2013/14 МР склала 1106205,8 тис.дол. США при середній ціні – 493,2 дол. США за тону ріпаку.

На 2014/15 МР прогнозовані експортні ціни будуть на рівні 500 дол. США/т.

Враховуючи тенденції виробництва 2013/14 МР, загальний попит склав 2342,8 тис. тонн, що на 83% більше ніж в 2012/13 МР. Значною складовою загального попиту на насіння ріпаку в Україні залишиться експорт – понад 95%.

Кінцеві запаси в 2013/14 МР склали 22,2 тис. тонн, або 1% від загального попиту. В порівнянні з попереднім роком запаси збільшилися вдвічі. На 2014/15 МР ми прогнозуємо кінцеві запаси на рівні 31,4 тис. тонн.

Починаючи з 2007/08 МР, світовий ріпаківний бум обумовив достатньо високі ціни на культуру – на рівні 644 дол. США/т. Після світової кризи в 2008 р., коли ціна на ріпак стрімко підскочила за нафтою до 750 дол. США/т, ціни поступово збалансувалися і до кінця року знизилися до 280 дол. США/т. У травні 2010 р. ціни на ріпак з 370 дол. США/т знову почали стрімко зростати та в 2011 р. коливалися в межах 590-610 дол. США/т на канолу з Канади та Австралії, та до 700 дол/т на ріпак у Європі. Середня світова ціна на насіння ріпаку у 2013/14 МР складала 505 дол. США/т, при цьому, максимальний її рівень був відмічений у березні – 598. Ціни на ріпак занадто залежать від нафтових котировань і підвищуються або знижуються слідом за ними. Саме це визначає прибуток переробників ріпаку – головних споживачів ріпаку у світі. Починаючи з вересня 2014 р. світова ціна на насіння ріпаку має тенденцію до зниження і коливається в межах 400-420 дол. США/т.

Враховуючи експортну спрямованість ринку ріпаку України, цінова ситуація на даному ринку слідує кон'юктурі світового ринку, має позитивно зростаючу динаміку.

Як свідчать дослідження, найвища середня ціна реалізації насіння ріпаку сільськогосподарськими підприємствами в Україні за аналізований період була у 2011 р. і складала – 4137,9 грн/т, що на 41,1% більше порівняно з 2010 р. та в 2,6 рази більше, ніж пропонували у 2006 р. Це гарантувало отримання 32% рентабельності у 2011 р., а максимальна ціна реалізації у підприємств Львівської області – 6370,4 грн/т дозволила отримати максимальний рівень рентабельності на рівні 63,1%.

Протягом останніх років основним каналом реалізації насіння ріпаку (понад 90% від загального обсягу) були оптові оператори-експортери, які пропонували найвищий рівень ціни. Так, у 2013 р. максимальна ціна складала 3080,7 грн/т, що на 2,3% вище за ціну, яку пропонували вітчизняні переробні підприємства. Це зумовлено більшим інтересом зі сторони імпортерів до придбання саме сировини, а не продуктів переробки і проявляється в тому, що в країнах ЄС діють нульові ставки імпортних тарифів на насіння ріпаку, а для ріпакової олії вони складають 2,9–6,4%.

Середня ціна реалізації насіння ріпаку протягом січня-листопада 2014 р. сільськогосподарськими підприємствами (за ф. № 21-заг) в Україні складала – 4097,5 грн/т (+ 34,6% порівняно з 2013 р.), при цьому, переробні підприємства купували ріпак за ціною 3895,2 грн/т, а комерційні структури – експортери за 4114,5 грн/т. При цьому, закупівельна ціна на ріпак у листопаді 2014 р. проти аналогічного періоду 2013 р. збільшилася на 37%, проти жовтня – на 1%, упродовж останнього тижня листопада 2014 р. – залишилася без змін і досягла в середньому по Україні 4740 грн/т.

Висновки і пропозиції. В 2014/15 МР в Україні нами прогнозується виробництво насіння ріпаку (ярого та озимого) в розмірі 2,2 млн тонн. Обсяги

імпорту ріпаку в Україну залишатимуться сталими в межах постачання насінневого матеріалу. Враховуючи динаміку виробництва насіння ріпаку, загальна пропозиція в Україні в 2014/15 МР зменшиться на 4,3% і буде на рівні 2261,4 тис. тонн.

За нашими оцінками внутрішній попит на ринку насіння ріпаку в Україні в 2013/14 МР склав 100 тис. тонн. Збільшення внутрішнього попиту в Україні у перспективі можливо завдяки розвитку виробництва біодизеля.

В 2013/14 МР експорт насіння ріпаку в Україні склав 2242,8 тис. тонн, або на 77% більше ніж у минулому році відповідно до зростання загального

виробництва культури. Ріпак експортували переважно в європейські країни – 76,3% експорту. На 2014/15 МР передбачається скорочення експорту в Україні на 4 % за рахунок скорочення внутрішньої пропозиції.

Враховуючи експортну спрямованість ринку ріпаку України, цінова ситуація на даному ринку слідує кон'юнктурі світового ринку. Протягом останніх років основним каналом реалізації насіння ріпаку (понад 90% від загального обсягу) були оптові оператори-експортери, які пропонували найвищий рівень ціни (у 2013 р. максимальна ціна складала 3080,7 грн/т).

Список літератури:

1. Дудар Т.Г. Стратегія розвитку ринку ріпаку та продуктів його переробки: монографія // Т.Г.Дудар, А.В.Фаїзов. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 166 с.
2. Саблук П.Т. Ріпак – ефективна сировина для виробництва біодизеля: науково-практичне видання / [Саблук П.Т., Олійник В.М., Стельмащук А.М., Маланчук Л.М.]. – Тернопіль : Добрі справи, 2008. – 74 с.
3. Савчук В.К. Аналітичний моніторинг ринку // Моніторинг біржового ринку. – 2014. – № 3. – С.10-15.
4. Шпичак О.М. Аналіз і прогноз кон'юнктури світових ринків продукції рослинництва / [Шпичак О.М., Лупенко Ю.О. та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 516 с.

Куц Т.В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

АНАЛИЗ ТЕКУЩЕЙ КОНЬЮНКТУРЫ РЫНКА РАПСА В УКРАИНЕ

Аннотация

Проанализированы основные показатели текущей конъюнктуры рынка рапса в Украине в контексте мирового рынка. Проведенные исследования показывают, что отечественный рынок практически сбалансирован. Основными статьями баланса рыночного спроса и предложения рапса выступают производство и экспорт. Производство рапса в Украине вследствие расширения убранных площадей в 2013/14 МГ составляло 2351,7 тыс. тонн, что на 96% больше, чем в 2012/13 МГ. В 2014/15 МГ в Украине нами прогнозируется производство в размере 2,2 млн тонн. В структуре производителей по категории производителя и региональному размещению значительных изменений не прогнозируется. В 2013/14 МГ экспорт семян рапса в Украине составил 2242,8 тыс. тонн, или на 77% больше, чем в прошлом году в соответствии с ростом общего производства культуры. Рапс экспортировали преимущественно в европейские страны – 76,3% экспорта. На 2014/15 МГ предполагается сокращение экспорта в Украину на 4% до 2120 тыс. тонн за счет сокращения внутреннего предложения.

Ключевые слова: рынок, спрос, предложение, конъюнктура, цена, рапс.

Kuts T.V.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ANALYSIS OF CURRENT MARKET CONDITIONS OF CANOLA'S MARKET IN UKRAINE

Summary

The basic parameters of the current market conditions of canola's market in Ukraine were analyzed in the context of the global market. Our studies indicate that the domestic market is almost balanced. The main items of the balance of market supply and demand of canola are the production and export. In Ukraine production amounted to 2351,7 thousand tons, which is 96% more than in 2012/13, due to the expansion of harvested areas. In 2014/15 in Ukraine we projected the production rate of 2,2 million ton. The structure of producers by its category and regional allocation are not expected. In 2013/14 Ukraine will gather in harvest at the level of 2242,8 thousand tons, or 77% more than last year due to an increased total production culture. Mainly, canola were exported to European countries – 76,3% of exports. In 2014/15 we provides for reduction exports due to the reducing domestic supply.

Keywords: market, demand, supply, conditions, price, canola.